

مهرگان، آروین ۱۳۲۸ -
مصحف باطل: تحلیلی از رابطه شمس و مولوی / آروین مهرگان
اصفهان: نشر فردا، ۱۳۸۵
۱۶۰ ص.

ISBN: 964 - 8757 - 09 - 7

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.

۱. مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد ۶۰۴ - ۶۷۲ ق.
- نقد و تفسیر. ۲. شمس تبریزی -- محمد بن علی
- ۵۸۲ ق - ۶۴۵ ق. -- تأثیر -- مولوی، جلال‌الدین محمد
- بن محمد ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. ۳. شعر فارسی -- قرن ۷ ق. --

تاریخ و نقد. الف. عنوان

عم ۹ م / PIR5۳۰۵

۸۱ / ۳۱

م ۸۴۹ / م

۸۴۸۹ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

مُصْحَفِ باطل

تحلیلی از رابطهٔ شمس و مولوی

آروین مهرگان

اصفهان / ۱۳۸۵

نشر فردا

اصفهان: خیابان احمد آباد، خیابان مهرگان

تلفن: ۲۲۵۳۶۵۰۰

دفتر شماره ۲، انتهای خیابان شهید توانا،

روبه روی چشمه، تلفن: ۲۶۵۷۶۳۲

مصحف باطل آروین مهرگان

آماده سازی کانون تبلیغاتی سپیدار

صفحه آرا ملک پرومند

لیتوگرافی فروش

صحافی سپاهان

چاپ اول بهار ۱۳۸۵

شمارگان ۲۲۰۰

چاپ فردا

حق چاپ محفوظ است

984-8757-09-7

۹۶۴-۸۷۵۷-۰۹-۷

فهرست مطالب

۹	 سالشمار زندگی مولانا.
۱۱	 پیشگفتار
۱۵	 فصل اول: از بلخ تا قونیه
۲۵	 فصل دوم: کیمیای عشق
۲۵	 ۱. تندیس آفتاب
۴۷	 ۲. در شعله‌های شمس
۵۹	 ۳. با آیه‌های مهر
۶۰	 ۱. شهود
۶۴	 ۲. عشق
۷۹	 ۳. سماع
۸۸	 ۴. موسیقی
۹۵	 ۴. خورشید در حجاب

فصل سوم: فروپاشی ذهن	۱۰۵
۱. آشفتگی ذهن	۱۰۵
۲. دوپارگی ذهن	۱۱۶
۳. مبانی عصب-روان‌شناختی مغز دنیسه شده	۱۲۳
ضمیمه ۱	۱۲۹
ضمیمه ۲	۱۴۱
فهرست منابع	۱۵۶
فهرست لغات نادر	۱۵۸

درد است که آدمی را رهبر است. در هر
کاری که هست، تا او را درد آن کار و
هوس و عشق آن کار در درون نخیزد، او
قصد آن نکند، و آن کار، بی درد او را
میسر نشود، خواه دنیا، خواه آخرت،
خواه بازرگانی، خواه پادشاهی، خواه
علم، خواه نجوم و غیره.

تا مریم را درد در زه [زهدان] پیدا نشد،
قصد آن درخت بخت نکرد: فَأَجَاءَهَا
الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ (۲۳/۱۹). او را
آن درد بـ درخت آورد و درخت
خشک میوه دار شد. تن هم چون مریم
است و هر یکی عیسی داریم، اگر ما را
درد پیدا شود، عیسی ما بزاید، و اگر درد
نباشد عیسی هم از آن راه نهائی که آمد
باز به اصل خود پیوندد، الا ما محروم
مانیم، و از او بی بهره.

سالشمار زندگی مولانا جلال الدین محمد بلخی

تولد ربیع الاول سال ۶۰۴ هجری در بلخ

سال هجرت خانواده مولوی از بلخ، حوالی سالهای ۶۱۷

فوت مادر مولوی ۶۲۲ شهر لارنده

ازدواج مولانا با گوهر خاتون دختر خواجه شرف الدین سمرقندی ۶۲۲ لارنده

تولد بهاء الدین محمد معروف به سلطان ولد ۶۲۳ لارنده

تولد علاء الدین محمد دومین پسر مولانا ۶۲۴ (۲) لارنده

ورود خانواده مولوی به قونیه ۶۲۶

مرگ سلطان العلماء پدر مولوی در سن ۸۳ سالگی ۶۲۸ قونیه

ورود برهان الدین محقق ترمذی به قونیه ۶۲۹

عزیمت مولوی به شام (حلب و دمشق) برای ادامه تحصیل به اشاره برهان الدین

۶۳۰ - ۶۳۷

درگذشت سید برهان الدین محقق در قیصریه ۶۳۸

درگذشت همسر مولانا، گوهر خاتون ۶۴۰

نخستین ملاقات مولانا با شمس ۶۴۲ (شنبه ۲۶ جمادی الاخر) قونیه

غیبت ناگهانی شمس از قونیه ۶۴۳ بیست و یکم شوال

بازگشت مجدد شمس به قونیه ۶۴۴ ماه محرم

غیبت همیشگی شمس، ۶۴۴ ماه شعبان

سفرهای مولوی به شام برای جستجوی شمس ۶۴۵-۶۴۷

سالهای هم‌صحبتی با صلاح‌الدین زرکوب ۶۴۷-۶۵۷

آغاز نظم نخستین دفتر مثنوی به تشویق حسام‌الدین چلبی ۶۵۷-۶۶۰

آغاز نظم دفتر دوم مثنوی ۶۶۰

مرگ زوجه حسام‌الدین چلبی و تأخیر دوساله در سرایش مثنوی ۶۶۰-۶۶۲

سرودن بی‌وقفه مثنوی از دفتر دوم تا دفتر ششم ۶۶۲-۶۷۲

درگذشت مولانا جلال‌الدین محمد بلخی ۶۷۲ قونیه

پیشگفتار

هنگامی که برای نگارش مقاله «ساختار تحلیلی مثنوی مولوی» مشغول مطالعه مثنوی و یادداشت برداری از آن بودم، به ذهنم آمد که در آغاز چند صفحه‌ای به رابطه شمس و مولوی اختصاص دهم. این اندیشه مرا به مطالعه متابعی که پیرامون زندگی این دو بزرگوار نوشته شده بود، ترغیب کرد و کم‌کم حجم یادداشت برداری از این منابع به حدی رسید که تألیف کتاب مستقلی را طلب می‌کرد. جذابیت موضوع نیز چنان مرا در خود غرق کرد که کار تألیف مقاله اصلی و آغازین را به محاق تعویق افکند و هجوم مطالب موضوع جدید به ذهن چنان شد که ضرورت نوشتن کتابی در این باب را در درجه نخست قرار داد، به‌ویژه آنکه در خلال کار متوجه شدم که آثار موجود درباره زندگی شمس و مولوی یا آلوده به شیفتگی‌های مریدانه‌اند (افلاکی - سپهسالار) یا مورخانه‌اند (فروزانفر: زندگانی مولانا) و یا رمان گونه و شاعرانه (زرین کوب: پله پله تأملات خدا) و در این میان جای یک اثر محققانه و تحلیل گرانه که به گونه‌ای واقع‌بینانه رابطه میان این دو عجبویه تاریخ فرهنگ ما را مورد پژوهش و تحلیل قرار دهد، خالی می‌نمود؛ این اثر به یک معنا برای پُر کردن چنین خلئی نوشته شده است.

واقعیت این است که چگونگی رابطه شمس و مولوی هنوز هم در پرده ابهام و در هاله‌ای از راز و رمزها و افسانه‌های عامیانه که پیرامون این دو شخصیت تنیده شده، پنهان مانده است. آنچه که در آن تردید نمی‌توان داشت ملاقات این دو شخصیت با یکدیگر و تأثیر تکان‌دهنده شمس بر مولوی است. حق این است که با تکیه بر منابع روزگار شمس و مولوی — که غالباً مملو از افسانه‌پردازیهایی مریدانه است — و با غربال کردن این منابع به درون واقعیت‌ها راه پیدا کنیم و بر نکات تاریک رابطه این دو شخصیت که هنوز هم همچون معمایی رموز جلوه می‌کند پرتوی از حقیقت بتابانیم. در این کار نه افسانه‌پردازیهایی عوامانه به کار می‌آید نه شیفتگی‌های مریدانه و نه عنادورزیهای منکرانه. یگانه راه پرتوافشانی بر نکات تاریک رابطه میان این دو شخصیت به سخن واداشتن آن بخش‌هایی از منابع است که عاری از اغراض فرقه‌گرایانه، مطابق با موازین خرد و گزارشهایی مبتنی بر واقعیت باشند. به همین خاطر ما در بخش دوم این کتاب از این منابع — به‌ویژه مقالات شمس که اثری است معتبر — به‌وفور سود جستیم و ترجیح داده‌ایم کلام را به‌جای بازنویسی به زبان امروز — که کار ساده‌ای بوده است — به اقوال خود گویندگان مستند کنیم تا خواننده ضمن رویارویی با نص صریح این سخنان در قرائت مستقیم این منابع آزاد باشد.

این کتاب در سه فصل تنظیم شده است. فصل نخست به مهاجرت خاندان مولانا از بلخ به قونیه و حوادثی که در این میان بر آنان گذشته است اختصاص یافته. فصل دوم که مفصل‌ترین بخش این کتاب است به آشنایی با شخصیت پیچیده شمس از آغاز دوران کودکی و بزرگسالی و نخستین برخورد مولوی با شمس و بریدن مولانا از سنت سلطان‌العلمایی اندیشه و جذب در آموزه‌ها و تعالیم شمس و سپس اجرا کردن عملی آنها به‌طور وسیع و گسترده و سرانجام غیبت شمس و تش‌ها و افسردگی‌های روحی و روانی مولانا و فراق او و آغاز کار شاعری مولانا پرداخته است و اما فصل سوم که به‌واقع انگیزه اصلی نوشتن این رساله بوده است، به مقوله شاعر شدن ناگهانی مولانا پس از سی و هشت سالگی می‌پردازد و با تکیه بر دستاوردهای عصب-روان‌شناسی (Neuropsychology) برای نخستین بار پرده از راز شاعری مولانا برمی‌دارد.

به این کتاب دو ضمیمه کوچک نیز افزوده‌ایم که نخستین آن به‌منظور آشنایی بیشتر با آن بخش از اقوال و اندیشه‌های شمس است که در کتاب ذکری از آنها به میان نیامده

است، اما برای درک دقیق‌تر شخصیت شمس مفیدند و در آغاز آن نظر شمس نسبت به مولانا را آورده‌ایم تا خواننده‌ای که به رابطه عاشقانه مولانا نسبت به شمس هم از آغاز آگاهی دارد از دیدگاه شمس نسبت به مولانا نیز آگاهی یابد.

ضمیمه دوم گزیده کوچکی از «معارف بهاولده» اثر مکتوب پدر مولانا است که آشنایی با شکل و محتوای آن در فهم فضای فکری مولانا از آغاز دوران کودکی تا دیدار با شمس بسیار مؤثر است. معارف بهاولد کتاب بالینی مولوی قبل از ملاقات با شمس بوده است.

ارجاع به منابع را به صورت ذکر منبع طبق شماره‌بندی فهرست منابع آخر کتاب تنظیم کرده‌ایم که در آن ابتدا به ذکر شماره منبع و سپس ذکر شماره مجلدات و در آخر به ذکر شماره صفحه پرداخته‌ایم.

آروین مهرگان

اصفهان - ۱۳۸۲/۲/۲۴